

CONSIDERAȚII ASUPRA CERAMICII LUCRATE LA ROATA OLARULUI DIN AȘEZAREA TRINCA „IZVORUL LUI LUCA”

Situl Trinca „Izvorul lui Luca”, cercetat sistematic în decursul mai multor campanii de săpătură (1982, 1984, 1989-1990, 1994-2002, 2004), a furnizat un bogat și variat material arheologic, încadrat cronologic într-o perioadă de timp extrem de vastă – din paleoliticul superior până în mileniul I e.n. O parte considerabilă a complexelor și materialelor depistate sunt deja introduse în circuitul științific (Levițki 1995; Levițki 1997; Levițki, Haheu 1997; Levițki et al. 1999; Левицкий, Борзиак 1999; Borziac, Levițki 2003; Levițki, Ușurelu, Coban 2003; Borziac, Levițki 2005; Levițki 2007; Levițki 2008; Levițki 2009 etc).

Subiectul prezentului studiu îl constituie o categorie deosebită de vestigii – ceramica lucrată la roata olarului, descoperită în complexele de habitat și stratul de cultură din secțiunile nr. IV și nr. V investigate în anul 1989, respectiv, 1990, în partea de sud-est a așezării. Acest material a fost atribuit grupului podolian de vest/moldo-podolian, datat în perioada cuprinsă între mijlocul secolului VII - începutul secolului V î.e.n. (Levițki 2009).

Ceramica lucrată la roata olarului în secțiunile IV și V, în general, a fost găsită în condiții similare celor în care a fost recuperată și ceramica modelată cu mâna.

În cadrul ceramicii depistate în complexele și straturile de săpătură din secțiunea IV, colecția ceramicii lucrate la roata olarului este reprezentată prin numai 69 de fragmente (provenite de 4-5 vase), ceea ce constituie doar 8,88%. Circa 46% dintre acestea au fost evidențiate printre vestigiile locuințelor de suprafață. Alte 46,37% provin din stratul II de săpătură, la baza căruia se situau locuințele (cărourile nemijlocit alăturate lor), iar 5,79% de fragmente – din partea superioară a stratul III.

Din punct de vedere tehnologic, această categorie de ceramică a fost lucrată dintr-o pastă fină, în majoritatea cazurilor conținând paiete de mică, de culoare aurie. Culoarea fragmentelor, cu precădere, este cenușie cu nuanțe mai deschise sau închise-negricioase, mai rar brun-deschisă (maronie). Suprafața vaselor a fost acoperită cu slip (angobă), ulterior lustruită sau netezită îngrijit.

În compoziția pastei de modelare a vaselor de proporții (cu grosimea pereților de 1-1,3 cm), pe lângă mică se mai conținea nisip de granulație mare (microprundișuri), particule albicioase strălucitoare – (?) *nisip de granulație mare*

în unele cazuri și pietricele de râu (0,25/0,5-0,3/0,6 cm), precum și degresanți de altă natură (vegetală – pleavă, semințe de plante sau minerală – granule de calcar), arderea sau descompunerea-topirea cărora a format goluri sesizabile atât pe suprafețele vaselor, cât și în ruptura pereților. Culoarea acestor recipiente, de regulă, este cenușie-negricioasă, suprafața exterioară fiind acoperită cu angobă cenușie-deschisă cu pete întunecate sau maronii. Suprafețele unor vase, în general lustruite sau netezite, în zonele de curbură a pereților sunt aspre, nisipul și microprundișurile nefiind acoperite de angobă. Uneori, probabil din cauza arderii mai puțin intense, angoba s-a desprins, alteori s-a păstrat bine.

Cele mai mici (grosimea pereților 0,3/0,4-0,6/0,7 cm) au fost lucrate dintr-o pastă care, de asemenea, în afară de mică, mai conținea nisip, microprundișuri, precum și degresanți de natură vegetală – semințe de plante, prezența ultimilor fiind dedusă după golurile de pe suprafețele lor. Culoarea acestor vase în majoritatea cazurilor este cenușie, mai rar maronie, iar în cazuri izolate – maronie-roșiatică. Suprafețele recipientelor, pe ambele părți, sunt acoperite cu angobă de culoare cenușie sau maronie și lustruite.

Ceramica lucrată la roata olarului depistată în secțiunea IV este puțin numeroasă și, cu regret, fragmentele sunt în general de mici dimensiuni, din care cauză vasele nu pot fi reconstituite. Judecând după unele fragmente, diagnostice referitor la anumite părți arhitectonice ale vaselor, putem constata prezența vaselor de tip Kruglik – cu marginea îngroșată, evazată și retezată orizontal (fig. 1/1), gâtul scurt, nedemarcât de corpul rotunjit și fund plat (fig. 1/9), prevăzute în zona de joncțiune a gâtului cu corpul cu o nervură îngustă (fig. 1/6). Dimensiunile acestor recipiente sunt diferite, aflându-se în dependență directă cu grosimea pereților (grosimea maximală 1,0-1,3 cm). Diametrul gurii, în cazurile când a fost posibil de stabilit, este de circa 18-20 cm, cel al fundului – de circa 10 cm.

Vasele cu pereții relativ subțiri și subțiri, ținând cont de fragmentul unei buze lin evazate (fig. 1/2) și partea de mijloc, reconstituită a unui alt recipient (fig. 1/3) sunt reprezentante prin căni/cupe și posibil ulcioare.

În secțiunea V colecția ceramicii lucrate la roata olarului este și mai puțin numeroasă, fiind reprezentată prin 61 de fragmente (provenite de la 6-7 vase), ceea ce constituie doar 4,79%. Circa 70,5% din ceramica acestei categorii au fost evidențiate printre vestigiile locuinței de suprafață. 14,75% provin din Stratul II de săpătură, la baza căruia se situa locuința, din carourile nemijlocit alăturate ei. Alte 14,75% din fragmente au fost depistate în partea inferioară a stratul I de săpătură.

Din punct de vedere tehnologic, toată ceramica lucrată la roata olarului, descoperită în secțiunea V, similar celei din secțiunea IV, a fost modelată dintr-un lut fin, în majoritatea cazurilor, conținând paiete de mică de culoare aurie. Culoarea recipientelor, cu precădere, este cenușie cu nuanțe mai deschise sau închise-negricioase, mai rar brun-deschisă (maronie). Suprafața vaselor a fost acoperită cu slip (angobă), ulterior lustruită sau netezită îngrijit.

În compoziția pastei de modelare a vaselor de proporții (grosimea pereților 0,8-1,1 cm), pe lângă mică mai era nisip de granulație mare (microprundișuri),

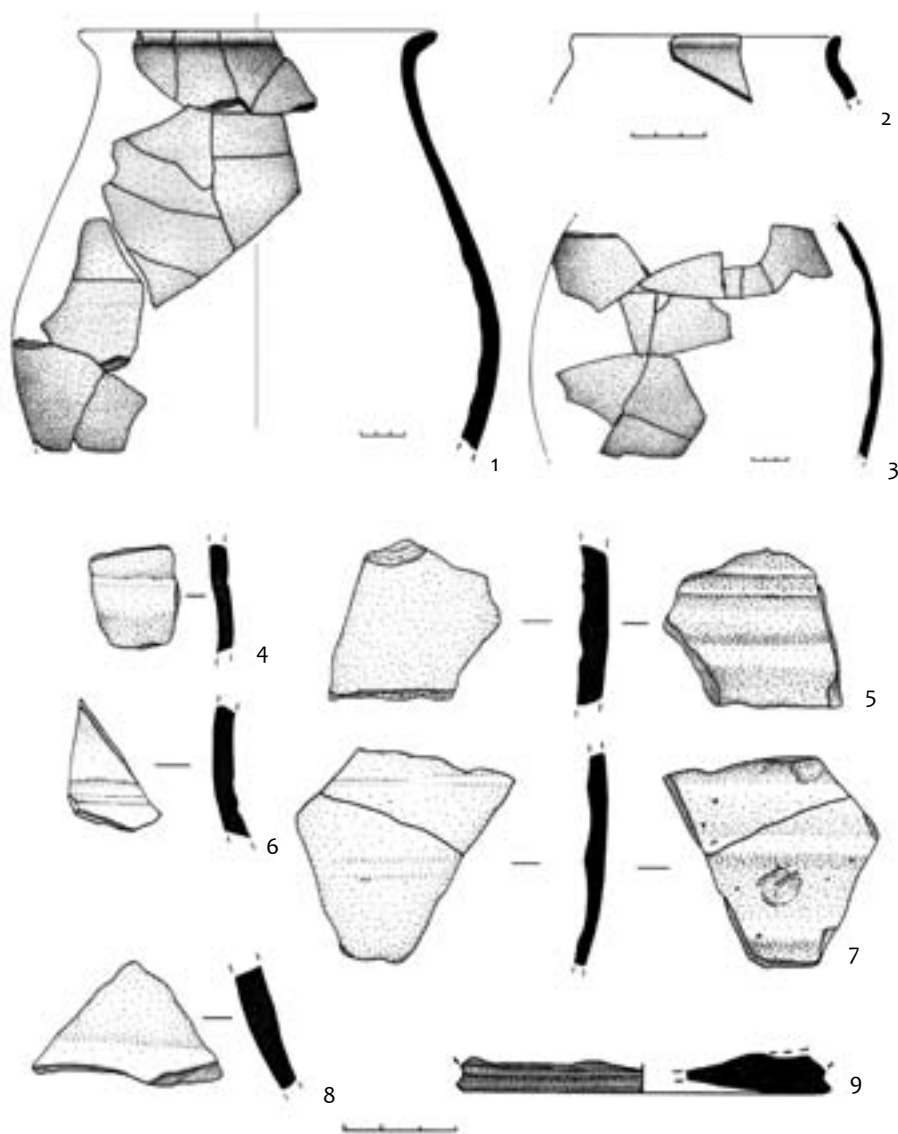

Fig. 1. Trinca „Izvorul lui Luca”. Ceramică lucrată la roată din Secțiunea nr. IV.

particule albicioase strălucitoare (?) *nisip de granulație mare* în unele cazuri și pietricele de râu, precum și degresanți de natură vegetală – semințe de plante sau minerală – granule de calcar, arderea sau descompunerea-topirea cărora a format goluri sesizabile atât pe suprafețele vaselor, cât și în ruptura pereților. Culoarea acestor recipiente este cenușie-negricioasă sau maronie, suprafața lor exterioară fiind acoperită cu angobă cenușie-deschisă cu pete întunecate sau maronii. Suprafețele unor vase, în general lustruite sau netezite, în zonele de curbură a pereților sunt aspre la pipăit, nisipul și microprundișurile nefiind acoperite de angobă.

Vasele mai mici (grosimea pereților 0,3-0,5 cm) în compoziția pasteii, în afară de mică, mai conțineau nisip, microprundișuri, particule albicioase strălucitoare (scoici *pisate* ?), precum și degresanți de natură vegetală – semințe de plante, ultimele fiind deduse după golurile prezente pe suprafețele lor. Culoarea acestor recipiente este cenușie, mai rar maronie. Suprafețele, acoperite cu angobă de culoare cenușie sau maronie, sunt lustruite. Uneori, din cauza arderii neuniforme, culoarea vaselor în anumite zone este diferită: maronie-cenușie-cenușie-închisă (de exemplu, cana reconstituită).

Deoarece categoria ceramicii lucrate la roata olarului depistată în secțiunea V este relativ redusă cantitativ, fragmentele fiind de mici dimensiuni, aproape că n-au putut fi reconstituite forme întregi de recipiente, cu o singură excepție.

Din aglomerația de fragmente descoperită la periferia de vest a locuinței a fost posibilă reconstituirea unei căni modelate din pastă cu paiete de mică și particule albicioase mate vizibile, ce avea suprafață lustruită, de culoare maronie cu zone cenușii – consecința arderii neuniforme. Cana este de tipul celor cu corp bitronconic și marginea evazată, având o toartă supraînălțată în bandă lată, prevăzută cu șanțuri longitudinale pe ambele părți, cea exterioară fiind mai accentuată. Zona de trecere de la gât spre corp este marcată printr-un prag, iar partea cea mai prominentă a corpului – printr-o carenă pronunțată. Fundul cănii este ușor concav și profilat, cu urme ale suportului de la roata olarului. Înălțimea vasului este de circa 12,4 cm, diametrul gurii – 13,4 cm, diametrul maximal – 16 cm, diametrul fundului – 7,4 cm (fig. 2/1).

În baza fragmentelor se pot identifica:

- vase de culoare cenușie prevăzute cu toarte înalte (lungimea fragmentului 9,7 cm) cu secțiune rotundă (diametrul – circa 1,4 cm), lucrate din pastă cenușie fină cu paiete de mică și nisip minuțios cernut în compoziție și suprafața lustruită (fig. 2/2);
- două recipiente, unul de culoare cenușie, altul – maronie cu marginea evazată, prevăzută cu o șanțuire pe partea exterioară, realizate din pastă fină cu paiete de mică în structură, acoperite cu angobă și calitativ lustruite (fig. 2/4, 5);
- vase de tip Kruglik, de la care provin fragmente mari de pereți, cu grosimea de 0,8-1,1 cm (fig. 2/3, 6-8) și un fund plat cu diametrul de circa 11,8 cm (fig. 2/9).

Prezența fragmentelor acoperite pe ambele suprafețe cu angobă și lustruite, presupune și prezența unor forme de vase deschise (străchini cu marginea evazată ?).

Recapitulând cele relatate referitor la ceramica lucrată la roata olarului, constatăm că, în ambele secțiuni, aceasta a fost depistată în condiții similare – printre vestigiile locuințelor și în stratul de săpătură, la baza căruia se situau, precum și în carourile nemijlocit alăturate lor, împreună cu ceramica modelată cu mâna.

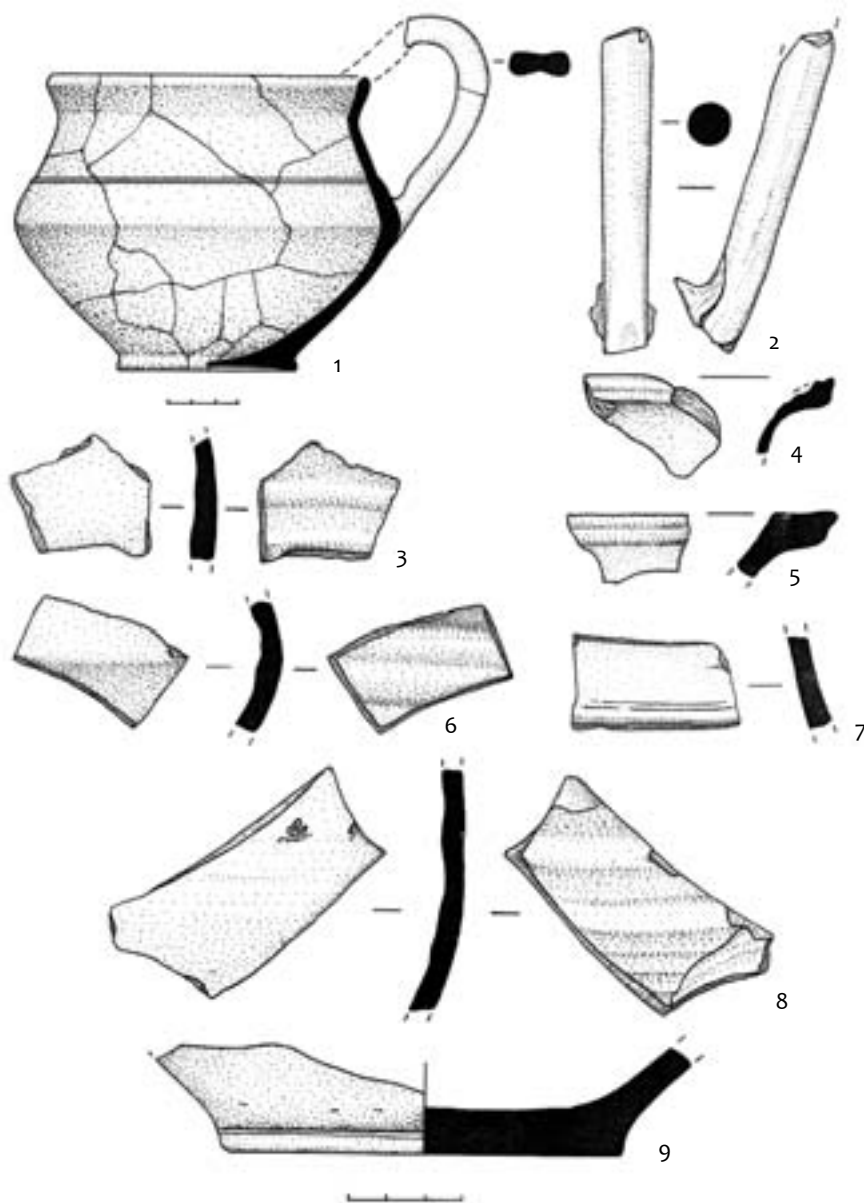

Fig. 2. Trinca „Izvorul lui Luca”. Ceramică lucrată la roată din Secțiunea nr. V

Din punct de vedere tehnologic, această categorie de ceramică prezintă caracteristici omogene, fapt ce confirmă unitatea ei în ansamblu.

Recipientele luate în discuție au fost lucrate dintr-o pastă fină, în majoritatea cazurilor, conținând paiete de mică în compoziție. Totodată, pasta de modelare a unor vase, atât de proporții (grosimea pereților 0,8-1,3 cm), cât și de dimensiuni

mai mici (grosimea pereților 0,3/0,5-0,6/0,7 cm), pe lângă mică mai conținea nisip, particule albicioase strălucitoare sau mate, microprundișuri, în unele cazuri și pietricele de râu, precum și degresanți de natură vegetală (semințe de plante) sau minerală (granule de calcar). Culoarea recipientelor, în general, este cenușie cu nuanțe mai deschise sau închise-negricioase, mai rar brun-deschisă (maronie), iar în cazuri izolate – maronie-roșiatică, suprafața exterioară fiind acoperită cu angobă cenușie-deschisă cu pete întunecate sau maronii, ulterior lustruită sau netezită îngrijit. Uneori, din cauza arderii neuniforme, culoarea unor porțiuni ale vaselor capătă nuanțe diferite: maronie-cenușie-cenușie-închisă. Suprafețele unor vase, în genere lustruite sau netezite, în zonele de curbură a pereților sunt aspre, nisipul și microprundișurile nefiind acoperite de angobă. Partea interioară a majorității fragmentelor de pereți atestă urme de modelare la roata – striuri și șanțuiri lăsate de degetele olarului, dispuse, în majoritatea cazurilor, orizontal, iar fragmentele de funduri au urmele suportului de la roata olarului.

Ceramica cenușie lucrată la roată în perioada hallstattiană târzie este cunoscută în obiectivele mai multor culturi și grupuri culturale din spațiul cuprins între Nistru la est și Dunăre la vest.

În aria grupului podolian de vest din zona Nistrului Mijlociu și Depresiunea Rădăuți ceramica lucrată la roată este atestată în așezările de la Ivane Puste (Ганіна 1965, 109-115, рис. 1/8, 9, 4/9); Zalissja (Ганіна 1984, 74, рис. 4/1, 6); Dolin-jany (Смирнова 1978, 33, рис. 5/5; Смирнова 1981, 54-55, рис. 15; Смирнова 1986, 40, рис. 2/ 13,14, 3/1-6, 8-10, 5/1; Смирнова 1998, 45, рис. 7/5, 9, 10, 12, 13; Смирнова 2001, 66, рис. 5/3, 4, 10); Neporotovo (Крушельницька 1998, 17, рис. 6/2) și în complexele funerare: T. (B) de la Novoselka Grymalovskaja (Sulimirski 1936, 82-83, Tab. XV/6); T. I. de la Servatincy (Sulimirski 1936, 93-94, Tab. XV/9); T. de la Lisičniki (Смирнова 2004, 423, рис. 2/6); T. I de la Kruglik (Смирнова 1968, 15, рис. 2/8); T. 6 de la Cașvana (Ignat 2000, 336, fig. 2/6; Ignat 2006, 28, 62, pl. XIV/4); T. 3 de la Șutnivcy (Гуцал и др. 1998, 75, рис. 2/15); T. 2 și 3 de la Teklivka (Гуцал и др. 2003, 91, 92, рис. 2/4); T. 4 de la Kolodiivka (Гуцал и др. 2005, 119); inclusiv T. 5 din necropola din apropiere – Trinca „Drumul Feteștilor” (Levițki 2006, 32, 88, fig. 27/7).

Mult mai neuniform și în proporții diferite, ceramica lucrată la roată este prezentă în cadrul unităților culturale hallstattiene târzii din regiunea carpato-dunăreană: în cadrul culturii Kuștanovice din regiunea Transcarpatică a Ucrainei, este cunoscută în cantități limitate și doar în unele necropole (Крушельницька 1974, 267; Смирнова, Бернякович 1965, 103, T. III,10; Попович 1990, 161; Попович 1993, 285; Nemeti 1972, 143; Moscalu 1983, 175); în obiectivele grupului scitic din Transilvania (aspectul cultural Ciumbud), cu unele excepții, practic nu este atestată (Moscalu 1983, 159; Йепем 1986, nota 353); în grupul Ferigile-Bârsești din zona Carpaților Meridionali și de curbură, este cunoscută numai în unele complexe funerare (Vulpe 1970, 189; Vulpe, Popescu 1972, 83, 110-111; Morintz 1959, 232, fig. 1/1) și doar în obiectivele culturii Vekerzug din Ungaria de nord-est, Slovacia de sud-est și România de nord-vest această categorie de ceramică se găsește

într-un procentaj relativ mare (Chochorowski 1985, 48-51; Йерем 1986, 180, nota 341; Nemeti 1972, 135-138; Nemeti 1982, 121-122, 124; Romsauer 1993, 16).

Ceramica lucrată la roată reprezintă o categorie de vestigii cunoscută și în obiectivele culturii scitice timpurii din zona de silvostepă a spațiului de la est de Nistru (Петренко 1967, 12-13; Ковпаненко и др. 1989, 85; Шрамко 1998, 125; Бессонова, Скорый 2001, 81-82; Шрамко и др. 2004, 28).

Referitor la această categorie de ceramică, în majoritatea cazurilor când a fost atestată, este semnalat doar faptul prezenței ei în obiectivele culturilor și grupurilor culturale enumerate, descrierea și ilustrarea, întotdeauna, fiind deficitară. Prezentarea ei din punct de vedere tehnologic, cu rare excepții, se reduce doar la specificarea faptului că este lucrată din pastă compactă fină, uneori oferindu-se informații și privitor la prelucrarea și culoarea suprafețelor. Cât privește compoziția pastei de modelare a vaselor, mențiunile sunt și mai episodice. În cazuri singulare se semnalează prezența în pasta unor vase a nisipului (Levițki 2006, 32, 88; Nemeti 1972, 136; Moscalu 1983, 94) sau a fragmentelor de mică (Moscalu 1983, 147-148).

Studii în care procesul tehnologic de producere a ceramicii la roată este prezentat mai detaliat, în prezent ne sunt cunoscute numai referitor la grupul podolian de vest, realizat în baza ceramicii de la Dolinjany din bazinul Nistrului de Mijloc (Smirnova 1998, 23-37; Смирнова 1999, 44-57), obiectivul hallstattian târziu de la Curteni (Podișul Central Moldovenesc) din spațiul est-carpatic (Iconomu 1978-1979, 204, 211, 215) și a culturii Vekerzug – în baza ceramicii din necropola de la Sanislău din nord-vestul României (Nemeti 1972, 136). La Dolinjany, această categorie de ceramica a fost lucrată dintr-un lut fin, conținând în calitate de degresant mici paete de mică de culoare aurie. Culoarea recipientelor este cenușie, rar brun deschisă, iar suprafața lor a fost acoperită cu slip și apoi lustruită. Toate tipurile de vase au fost modelate pe un suport plat (Smirnova 1998, 32; Смирнова 1999, 53). Utilizarea acelorasi procedee tehnologice a fost identificată și la Sanislău, unica deosebire constând în faptul că la prepararea pastei în calitate de degresant s-a folosit nisipul fin de râu. Cât privește aspectul tehnologic al ceramicii lucrate la roată din așezarea de la Curteni, informații despre structura pastei de modelare sunt doar referitor la prima variantă de străchini cu marginea evazată, executate din pastă amestecată cu nisip cu bobul mare și microprundișuri. Caracteristic pentru toate tipurile morfologice ale ceramicii lucrate la roată din această așezare este culoarea ei gri-deschisă, gri-cenușie sau gri-cărămizie și prezența slipului gros de culoare neagră sau a angobei gri-cenușie, gri-deschisă și gălbuie mată sau lustruită.

Examinând ceramica lucrată la roată din așezarea Dolinjany în comparație cu cea similară din așezările de la Ivane Puste și Zalissja, G. Smirnova constată asemănarea ei semnificativă, îndeosebi după parametrii tehnologici și morfologici (Smirnova 1998, 29; Смирнова 1999, 50). În așa mod, procedeele tehnologice de confecționare a ceramicii lucrate la roată, identificate prin prisma materialelor de la Dolinjany, erau cunoscute și utilizate și de către membrii altor comunități ale grupului podolian de vest din bazinul Nistrului de Mijloc, în așezările cărora s-a identificat această categorie de ceramică.

Revenind la ceramica lucrată la roată din aşezarea de la Trinca, putem constata că în general, ea a fost confecţionată conform unei tehnologii similare celei utilizate de către comunităţile grupului podolian de vest şi din aşezarea de la Curteni. Specific numai pentru aşezarea de la Trinca este utilizarea în calitate de degresant în pasta de modelare a unor vase din această categorie a nisipului fin, particulelor albicioase strălucitoare sau mate, microprundişurilor, episodic a pietricelelor de râu, precum şi a degresanţilor de natură vegetală sau minerală. În acest context este necesar să amintim că, degresanţii de tipul celor numiţi, în aşezarea de la Trinca sunt atestaţi şi în compoziţia pastei de modelare a ceramicii lucrate cu mâna. Mai mult ca atât, în pasta unor vase modelate cu mâna sunt atestate şi paietele de mica (vezi mai sus), degresant prezent în pasta majorităţii vaselor lucrate la roată. Tot aici mai semnalăm şi faptul că la Curteni, atât ceramica lucrată la roată (Iconomu 1978-1979, 204, 211, 215), cât şi cea modelată cu mâna (Iconomu 1978-1979, 183, 194, 202), în pastă conţineau degresanţi de aceeaşi natură – nisipul şi microprundişurile. Utilizarea în pasta de modelare a ceramicii din ambele categorii (modelată cu mâna, lucrată la roată) a aceloraşi degresanţi, în cazul aşezării de la Dolinjany a paietelor de mică, a determinat-o pe G. Smirnova să vorbească despre o eventuală producţie locală a ceramicii lucrate la roată în regiunea Nistrului de Mijloc (Smirnova 1998, 32; Смирнова 1999, 54).

Colecţia de ceramica lucrată la roata olarului din aşezarea Trinca „Izvorul lui Luca” este puţin numeroasă şi cu regret, fragmentele sunt în general de mici dimensiuni, din care cauză, cu excepţia aglomeraţiei de fragmente din locuinţa din secţiunea V, care provin de la o cană, este imposibil ca vasele să fie reconstituite şi respectiv, identificate tipurile morfologice. Totodată, judecând după forma buzelor, diametrul gurilor şi al fundurilor vaselor, grosimea fragmentelor de pereţi şi modul de prelucrare a suprafeţelor, acestea provin de la mai multe vase, cu preponderenţă, de dimensiuni mari.

În cadrul ceramicii lucrate la roată depistate în aşezarea Trinca „Izvorul lui Luca”, ținând cont de fragmentele diagnostice referitor la anumite părţi arhitectonice ale vaselor, se identifică în primul rând recipientele de tip Kruglik cu marginea evazată îngroşată, tăiată orizontal, gâtul scurt care trece lin în corpul rotunjit şi fundul plat, prevăzute în zona de joncţiune a gâtului cu corpul cu o nervură îngustă. Dimensiunile acestor vase sunt diferite, fiind în dependenţă directă de grosimea pereţilor (grosimea maximală 1,0-1,3 cm). Diametrul gurii, în cazurile când a fost posibil de stabilit, este de circa 18-20 cm, a fundului – de circa 10-12 cm (fig. 1/1, 5-9; 2/3, 6-9).

Recipientele de acest tip reprezintă cea mai răspândită formă de ceramică lucrată la roată din regiunea Nistrului de Mijloc, fiind atestată atât în complexe funerare: T.(B) de la Novoselka Grymalovskaja (Sulimirski 1936, Tab. XV/6); T. I. de la Servatincy (Sulimirski 1936, Tab. XV/9); T. de la Lisicniki (Смирнова 2004, рис. 2/6); T. I de la Kruglik (Смирнова 1968, рис. 2/8); T. 3 de la Teklivka (Гуцал и др. 2003, 92, рис. 2/4), cât şi în cele de habitat, unde din punct de vedere cantitativ predomină – aşezările de la Ivane Puste (Ганіна 1965, рис. 4/9);

Dolinjany (Смирнова 1978, рис. 5/5; Смирнова 1981, рис. 15/1-8, 10, 11, 14, 15; Смирнова 1986, рис. 3/1, 5, 6, 8, 10; 5/1; Смирнова 1998, рис. 7/12, 13; Смирнова 2001, рис. 5/4, 10; Smirnova 1998, fig. 4/1-8, 10-11, 14-15; 5/1, 5-6, 8, 10; 6/3-7) și Neporotovo (Крушельницька 1998, 17, рис. 6/2).

Vase asemănătoare până la identitate cu cele de tip Kruglik sunt larg răspândite în aria culturii Vekerzug din bazinul carpatic (Смирнова 1968, 24-25; Chochorowski 1985, 43, Abb. 4/17; Nemeti 1972, 136; Nemet 1982, 122, Abb. 3/H1; Moscalu 1983, 149; Romsauer 1993, 16). Recent, ele au fost identificate și spre est de Nistru, în cadrul complexelor ceramice din siturile scitice timpurii din silvostepa Ucrainei, situate atât în dreapta (la vest) – Motronin (Бессонова, Скорый 2001, 81, рис. 53/1, 2), cât și în stânga (la est) Niprului – Ljubotin (Шрамко 1998, 125), Červonosovo III (Шрамко и др. 2004, 28, рис. 1/10).

Investigațiile recente privitor la ceramica hallstattiană târzie lucrată la roata olarului constată că descoperirile din această categorie, inclusiv vasele de tip Kruglik, în spațiul carpato-dunărean se concentrează în zonele de nord-est – grupul podolian de vest / podolo-moldav (Смирнова 1968, 25-25; Смирнова 1989, 25; Смирнова 1994, 186, 187; Смирнова 1999, 54-56; Смирнова 2004, 418; Smirnova 1998, 32-34; Ignat 2006, 64) și nord-vest – cultura Vekerzug (Nemeti 1972, 137-138, 142; etc.), reprezentând o formă ceramică specifică pentru mediul cultural nord tracic lucrată de către autohtoni (Moscalu 1983, 149). În aria sud-tracică vasele de acest tip, desemnate de E. Moscalu drept vase globulare cu mijlocul puternic bombat și gâtul scurt, ornamentate cu o linie în relief, sau fără acest relief (tipul 38, varianta C), în Balcani și la Dunărea de Jos prototipuri nu au și nu reproduc nici o formă grecească cunoscută (Moscalu 1983, 149). Momentul apariției recipientelor de tip Kruglik în regiunea Nistrului de Mijloc se fixează în ultima treime sau ultimul sfert al secolului VII î.e.n., atunci când cele mai timpurii complexe de tip Szentes-Vekerzug, cu o asemenea ceramică, pot fi datate nu mai devreme de mijlocul secolului VI, majoritatea situându-se în sec. V-IV î.e.n. (Смирнова 1999, 54, notele 39, 42; Smirnova 1998, 32, nota 35), fapt care în opinia lui E. Moscalu constituie un indiciu pentru originea răsăriteană a vaselor examinate atestate în aria culturii Vekerzug, unde ele se produceau pe loc (Moscalu 1983, 149). Analiza comparativă a ceramicii lucrate la roată de la Dolinjany, în cadrul căreia vasele de tip Kruglik predomină, cu un lot limitat de ceramică similară din așezarea de la Berezani, întemeiată după mijlocul secolului VII î.e.n. și care timp de circa 50 de ani a deținut controlul relațiilor economice și culturale cu Grecia, nu numai pentru regiunea Bugului Inferior și a Niprului, ci și pentru întreg spațiul nord-pontic (Копейкина 1986, 27-28), a permis cercetătoarei G. Smirnova să stabilească că ceramica din complexele arhaice de la Berezani se caracterizează printr-o calitate tehnică superioară și printr-un repertoriu cu o mai mare diversitate tipologică, în care prototipul vaselor de tip Kruglik nu este atestat. În același timp, atât vasele de la Berezani, cât și cele de la Dolinjany au fundul plat, iar vasele de tip „chiup” au marginea îngroșată, retezată orizontal similar ca la cele aparținând tipului Kruglik. Aceste observații, în opinia G. Smirnova, sunt promițătoare vizavi de problema răspândirii ceramicii lucrate la roată în zona Nistrului Mijlociu (Смирнова 1994, 186; Smirnova 1998, 36; Смирнова 1999, 54; Смирнова 2004, 418).

O altă formă este cana cu corpul bitronconic și marginea evazată, toartă supraînălțată în bandă lată, prevăzută cu șanțuiri longitudinale pe ambele părți, cea exterioară fiind mai accentuată. Zona de trecere de la gât spre corp este marcată printr-un prag, iar partea cea mai proeminentă a corpului, printr-o carenă pronunțată. Fundul, ușor concav și profilat, atestă urme ale suportului de la roata olarului. Înălțimea vasului este de circa 12,4 cm, diametrul gurii – 13,4 cm, diametrul maximal – 16 cm, diametrul fundului – 7,4 cm (fig. 2/1).

Cămile cu așa parametri morfologici și dimensiuni reprezintă al doilea tip de vase lucrate la roată din cadrul grupului podolian de vest, mai puțin răspândit. Exemplare întregi sunt cunoscute în inventarul T. 6 din necropola de la Cajvana (Ignat 2000, 336, fig. 2/6; Ignat 2006, 28, 62, pl. XIV/4) și T. 3 de la Șutnivcy (Гуцал и др. 1998, 75, рис. 2/15; Гуцал 2007, 63, рис. 1/15), iar în stare fragmentară – în așezarea de la Dolinjanu (Смирнова 1981, рис. 15/12, 13; Смирнова 1986, рис. 2/3, 14, 3/2, 3, 4; Смирнова 2001, рис. 5/3; Смирнова 1998, рис. 4/9, 12-13, 5/2-4, 6/1-2) și posibil, de la Zalissja (Ганіна 1984, рис. 6/1).

În culturile și grupurile culturale hallstattiene târzii din spațiul carpato-dunărean, cămile lucrate la roată sunt atestate în aceleași proporții în care este răspândită această categorie de ceramică în general: în cadrul culturii Kuștanovici din regiunea Transcarpatică a Ucrainei, cămile toartele cărora sunt prevăzute cu șanțuire longitudinală sunt atestate în inventarul T. IX și T. XI din necropola de la Kolodnoe (Смирнова, Бернякович 1965, 103); în obiectivele grupului scitic din Transilvania (aspectul cultural Ciunbrud), câte o cană lucrată la roată provine din necropolele de la Blaj (Moscalu 1983, 159) și de la Târgu Mureș (Moscalu 1983, 107, pl. LXXIII/29), ultima fiind considerată de import (Moscalu 1983, 107, 159); în grupul Ferigile-Bârsești din zona Carpaților meridionali și de curbură, prezența cănilor lucrate la roată este dedusă după fragmentele depistate în T. 9, 10 și 12 din necropola de la Tigveni (Vulpe, Popescu 1972, 83, 110-111, fig. 14/7, 22), atunci când în cultura Vekerzug din Ungaria de nord-est, Slovacia de sud-est și România de nord-vest acest tip de vase, de rând cu străchinile cu marginea invazată, reprezintă cea mai numeroasă și frecventă formă a ceramicii lucrate la roată (Chochorowski 1985, 48-51, Abb. 2/1-3, 43/17, 45/2, 47/5, 49/2, 12, 54/2; Йерем 1986, 182, рис. 63/4, 5, 8; Nemeti 1972, 135; Nemeti 1982, 121-122, Abb. 3/F/1-5; Romsauer 1993, 16, T. III/10, XII/13, 14).

Tot aici mai menționăm că în spațiul est-carpatic cămile din categoria ceramicii cenușii lucrate la roată, având corpul bitronconic prevăzute cu toarte supraînălțate, sunt atestate și într-o serie de obiective hallstattiene târzii amplasate în afara arealului grupului podolian de vest/podolo-moldav. În acest context, în special, intenționăm să ne referim la cămile cu toarta supraînălțată din așezarea hallstattiană târzie de la Curteni, care în opinia autorului, ca forme, sunt în general globulare, dar există și cănițe mai înalte sau mult aplatizate (Iconomu 1978-1979, 215, pl. XXIV/ 2-6, XXVI/1-6, XXVII/ 1), datate în al doilea sfert, eventual mijlocul secolului al VI-lea – primul sfert a secolului al V-lea î.e.n. (Iconomu 1978-1979, 231). Reconstituirile grafice ale cănilor prezentate într-o altă publicație a materialelor

de la Curteni (Iconomu 1979, 79-91, fig. 6) demonstrează că printre acestea sunt și exemplare de formă bitronconică, cu mijlocul rotunjit, marginea scurtă răsfrântă spre exterior, fundul profilat, puțin concav și toarta supraînălțată prevăzută cu șanțuire longitudinală (Iconomu 1979, fig. 6/4; Iconomu 1978-1979, pl. XXVI). O așa desemnare a cănilor de la Curteni vine în deplină concordanță cu analogiile indicate de C. Iconomu pentru aceste recipiente – de la Slobozia, Alexandria, Gogoșu etc., încadrate de E. Moscalu în varianta 6/a a cănilor bitronconice, care la Histria apar în nivelul arhaic I (Moscalu 1983, 100-104). Căni din categoria și tipul examinat, de asemenea sunt atestate și în: orizontul datat în sec. VII/VI-V î.e.n. al așezării de la Ciobruciu din bazinul Nistrului Inferior (Никулицэ, Фидельский 2002, 215; Никулицэ, Фидельский 2004, 55, рис. 7; Никулицэ, Фидельский 2004a, 197-198, рис. 15); nivelul de locuire din sec. VI-V î.e.n. a așezării Hansca „La Matcă” (Никулицэ 1981, 87-88, рис. 10/1, 2); în așezarea de la Calfa, datată în secolele V-IV î.e.n. (Чеботаренко 1969, 59-60, рис. 3/4) și necropola de incinerare din a doua jumătate a sec. V - prima jumătate a sec. IV î.e.n. de la Slobozia (Buzdugan 1968, 83, fig. 5/1).

Revenind la cănile cunoscute la moment în obiectivele grupului podolian de vest, menționăm că comun pentru aceste exemplare este profilul bitronconic și toarta supraînălțată prevăzută cu șanțuiri longitudinale pe ambele părți, cea exterioară fiind mai accentuată (Trinca, Dolinjany) sau numai pe partea exterioară (Cajvana, Šutnivcy). Apropiate aceste vase sunt și după dimensiuni, precum și după faptul că în toate cazurile diametrul maxim depășește înălțimea. În același timp, din punctul de vedere al arhitectonicii, cănile numite au o serie de particularități, care le individualizează. Astfel, mijlocul unghiular al unora este rotunjit, la altele – reprezintă o carenă mai mult sau mai puțin pronunțată; marginea mai mare sau mai mică este în mod diferit răsfrântă spre exterior; zona de trecere de la gât spre corp este lină sau marcată printr-un prag; fundul în general ușor profilat, poate fi plat sau puțin concav; diferit este gradul de supraînălțare și unghiul de dispunere a torții față de marginea vasului.

Cănile bitronconice cu toarta supraînălțată lucrate la roată din obiectivele de tip podolian de vest, prin modalitatea de redare a zonei de trecere de la gât spre corp (lină sau marcată printr-un prag); șanțuirea longitudinală a torții pe partea exterioară; fundul ușor profilat plat sau puțin concav atestă similitudini cu unele dintre vasele de acest tip răspândite în aria culturii Vekerzug (Chochorowski 1985, Abb. 2/1-2; Idem 1987, Ryc. 8/5,10; Romsauer 1993, Tab. III/10; Dušek 1971, obr. 5/3; 28/5; 30/1; Nemeti 1982, Abb. 3F) care, în opinia lui I. Nemeti, bazată pe studiul ceramicii din necropola de la Sanislău, au prototipuri locale hallstattiene (Nemeti 1972, 138). E. Moscalu, deși admite că unele dintre variantele de căni bitronconice din zona tiso-slovacă formează o serie tipologică distinctă și răspândită numai în acest spațiu, în același timp consideră că ele sunt lucrate după modelele grecești de la Dunărea de Jos sau din mediul nord-pontic (Moscalu 1983, 104).

Ceștile cenușii cu toarta supraînălțată (= cănile bitronconice), lucrate la roată, la Histria apar în nivelul arhaic I. Zona lor de difuziune o constituie nord-vestul

Anatoliei, de unde s-au răspândit pe coasta nord-vestică a Mării Negre, până la Olbia. Începând cu mijlocul sec. VI î.e.n., ele sunt deja reproduse de atelierele locale histriene, ca ulterior, în a doua jumătate a secolului al VI î.e.n. să fie adoptate de unele ateliere tracice și să se răspândească în Valahia, Muntenia și Moldova – la Curteni (Alexandrescu 1972, 117, nota 29, fig. 3/3, 4; Alexandrescu 1977, 130-137, fig. 15/ 17). Conform investigațiilor efectuate de E. Moscalu, cămile bitronconice larg răspândite în necropolele și așezările traco-getice datate în sec. VI-IV î.e.n. din aria sud-tracică, sunt de origine greacă, totodată acceptându-se că, deopotrivă cu cămile importate din coloniile grecești, în secolul V î.e.n. și mai ales începând din sec. IV î.e.n., unele dintre ele să fie lucrate de traci și geto-daci (Moscalu 1983, 100-104).

Cupele cenușii cu corpul bitronconic și marginea răsrântă spre exterior, cu fundul inelar sau profilat îngroșat, prevăzute cu toarta supraînălțată, lucrate la roată (=câni bitronconice) în cadrul ceramicii de uz curent din zona nord-pontică, depistată în complexele închise din nivele arhaice de la Olbia și Berezani, precum și din așezările horei – Bejkuš, Kaborga I, Bol'shaja Černomorka II (Крапивина 1987, 75, рис. 27/5-6; Крапивина 2007, 101-102, рис. 5/2, 3) în majoritatea cazurilor erau produse în atelierele locale, după prototipuri grecești – eoliene, corinthiene și rhodo-ioniene și doar unele exemplare puteau fi de import (Крапивина 1987, 71-72; Крапивина 2007, 98-99; Буйских 2006, 32-33). Funcționarea atelierelor de producere a ceramicii cenușii lucrate la roată atât în așezarea de la Berezani, cât și la Olbia, conform cercetărilor recente, începe în al treilea sfert al sec. VI î.e.n. (Крапивина 2007, 98; Буйских 2006, 32). Activitatea atelierelor de olărie din zona Berezani-Olbia, conform opiniei acceptate de majoritatea cercetătorilor, a dus la răspândirea ceramicii cenușii lucrate la roată în mediul barbar din zonele Bugului, Niprului și a Nistrului Mijlociu, atât în perioada arhaică, cât și în cea următoare.

În ceea ce privește originea cănilor lucrate la roată din zona de nord-est a spațiului carpato-dunărean, ținând cont de particularitățile morfologice ale fiecărui exemplar în parte, este puțin probabil ca acestea să provină dintr-un singur centru de producere, cu atât mai mult cu cât vasele din arealul grupului podolian de vest au paralele atât la Olbia și Berezani, cât și la Histria, precum și în mediile culturale nord- și sud-tracice. În același timp nu se poate exclude complet nici posibilitatea că acestea nu reprezintă un import direct și că ele erau produse în cadrul așezărilor hallstattiene târzii conform procedeele de confecționare a ceramicii la roată, preluate, după cum presupune G. Smirnova, prin intermediul primilor coloniști greci (Smirnova 1998, 34).

În sprijinul acestei ipoteze pot fi invocate caracteristicile tehnologice proprii acestora, în special, natura degresanților prezenți în pasta de modelare, care, după cum s-a subliniat mai sus, în așezările de la Trinca și Dolinjany se utilizau atât la producerea ceramicii fine modelate cu mâna, cât și a celei lucrate la roată. Ca prototip pentru cămile lucrate la roată, eventual, pot fi indicate atât cămile cu toarta supraînălțată, corpul profilat accentuat în formă de S, cu două părți distinc-

te, separate printr-o carenă pronunțată atestate în cadrul ceramicii modelate cu mâna din orizontul hallstattian târziu al așezării de care ne preocupăm aici (vezi mai sus), cât și cămile zvelte cu profilul în formă de S având umărul proeminent, buza puțin evazată, fundul plat și toarta supraînălțată de tipul celei depistate în T. VIII din necropola Trinca „Drumul Feteștilor” (Levițki 2006, 75, рис. 39/10) și din necropola de la Iwachnowiec (Sulimirski 1936, T. XIII/8), care au paralele în complexele ceramice din mediul cultural precedent – Černyj Les târziu din zona Nistrului de Mijloc (Смирнова 1984, 49; Смирнова 1985, 13, рис. 6/2, 7; 7/5; Крушельницька 1998, 162, рис. 99/8, 9, 11; Шовкопляс 1952, 8, таб. I/1-2), precum și în necropola hallstattiană de la Stoicani din partea de sud a spațiului dintre Carpați și Prut (Petrescu-Dîmbovița 1953, 190, fig. 10/4d, pl. IX/ 24a), datată în secolul VIII - mijlocul secolului VII î.e.n. (Laszlo 1995, 92). Astfel, în baza celor menționate, originea locală (hallstattiană) a cănilor lucrate la roată, utilizate de comunitățile grupului podolian de vest/podolo-moldav, în stadiul actual de cercetare, poate fi acceptată. În această ordine de idei, deosebit de semnificativă este situația atestată în așezarea de la Curteni, unde la confecționarea ceramicii lucrate la roată și a celei modelate cu mâna erau utilizați degresanți de aceeași natură – nisipul și microprundișurile, și unde pe lângă cămile bitronconice lucrate la roată există și exemplare morfologic apropiate celor modelate cu mâna (vezi Iconomu 1978-1979, pl. XXVI și pl. X/7, XIII/1; Iconomu 1979, fig. 2/1; 10/1 și 6/ 4).

Fragmentul de toartă în formă de bară cu secțiunea rotundă (lungimea 9,7 cm și diametrul – circa 1,4 cm) lucrat din pastă fină cu paiete de mică și nisip mi-nuțios cernut în compoziție, cu suprafața lustruită de culoare cenușie deschisă, relevă prezența în așezare a unor vase cu toarte înalte, deosebite de cămile deja discutate. Vasele prevăzute cu toartă având secțiunea rotundă, în repertoriul ceramicii lucrate la roată hallstattiene târzii/scitice timpurii sunt mai rar întâlnite. În același timp putem presupune că asemenea secțiune aveau torțile căinii înalte (ulciorului) din așezarea de tip podolian de vest de la Ivane Puste (Ганина 1965, 109, рис. 1/8, 9). Vase dotate cu toarte simple sau bifide, fiecare bară fiind circulară în secțiune, sunt prezente atât în așezarea hallstattiană târzie Nitra-Ivanka din mediul cultural Vekerzug (Romsauer 1993, T. XII/ 17), cât și în cetățuia scitică timpurie Motronin din zona de silvostepă a Ucrainei, datată în ultima treime a sec. VI - primul sfert al sec. V î.e.n. (Бессонова, Скорый 2001, 82, рис. 53/15,17).

În spațiul est-carpatic, toartele cu secțiunea rotundă, considerate ca provenind de la căni, sunt cunoscute în așezarea hallstattiană târzie de la Curteni (Iconomu 1978-1979, 215, pl. XXVII/4, XXVIII/2), datată în al doilea sfert, eventual mijlocul secolului VI – primul sfert a secolului V î.e.n. (Ibidem 231). În cadrul ceramicii lucrate la roată din această așezare este atestat și un fragment de toată bifidă, de culoare neagră, barele căreia au secțiunea circulară, aparținând unui vas de formă incertă (Iconomu 1978-1979, 216, pl. XXVII/6, XXVIII/6). Secțiune rotundă au toartele supraînălțate ale cănilor bitronconice din situl de la Butuceni, atribuite sec. VI-V î.e.n. (Никулицэ 1987, 53), precum și ale cănilor cu corpul bombat și gâtul mai mult sau mai puțin înalt, prezente în repertoriul ceramicii locale lucrate la roată din așezarea Huși-Corni, datată în sec. IV-III î.e.n. (Teodor 1981, 191).

În acest context ținem să accentuăm că toartele cu secțiunea rotundă simple sau bifide sunt mult mai frecvente pe vasele lucrate la roată din aria sud-tracică. Astfel, cu toarte supraînălțate rotunde în secțiune sunt dotate cămile bitronconice din așezarea de la Cernica (Никулицэ 1987, 53), atribuită celei de a doua jumătăți a sec. V î.e.n. (Moscalu 1983, 374, Fig. 14). De asemenea, secțiune rotundă au părțile toartelor bifide, puțin supraînălțate ale ceștilor evazate, ceștilor tronconice și ale cănilor bitronconice din nivelul inferior al așezării getice fortificate „Cetatea Jidovilor” de la Coțofenii din Dos (jud. Dolj) (Zira et al. 1993, 129, fig. 35/4, 36/4, 35/1-3, 36/3), considerate de tradiție greacă, depistate împreună cu ceramică de import cu firnis roșu și negru, atribuită sfârșitului sec. V - primei pătrimi a sec. IV î.e.n. (Zira et al. 1993, 122, 131); a unei căni bitronconice cu marginea superioară evazată și cu fundul inelar de la Fântânele (jud. Teleorman), datate la mijlocul sec. IV - primul sfert al sec. III î.e.n. (Moscalu 1983, 109, pl. LXXIV/6), a cănilor cu fundul inelar mult mai înalt, mijlocul rotunjit și toarta supraînălțată din tumulii nr. 16 și 17 din necropola de la Duvanli (Basova Moghila), care datează din ultimul sfert al sec. V î.e.n. (Moscalu 1983, 104, pl. LXXIII/1); a unei amfore lucrate din pastă roșie de la Mezek din spațiul sud-balcanic, de la sfârșitul sec. IV î.e.n. (Moscalu 1983, 137, pl. XCV/5), precum și a unui vas cu două toarte supraînălțate din așezarea Prundu „La Stână”, atribuită sec. IV-III î.e.n. (Sîrbu et al. 1996, 72, fig. 121/8). Din așezarea getică din zona Pietroiu-Gîldău (jud. Călărași), (mijlocul sec. IV - a doua jumătate a sec. III î.e.n.) provine și un fragment de toartă formată din trei vergele, cu secțiune rotundă, lipite (Sîrbu, Oprea 1995, 124, 129, fig. 9/7).

Tot aici, mai menționăm că cu toarte rotunde în secțiune erau prevăzute și bolurile cenușii de mici dimensiuni de la Ișelnița, Devetașcata Peștera (Lovec), Methymna (Lesbos), grecești de proveniență, dateate în a doua jumătate a sec. VII-VI î.e.n. (Moscalu 1983, 127, pl. LXX/3, 10,11), precum și unele dintre castroanele înalte din așezarea Alexandria „La Vii”, atribuită sec. VI-V î.e.n., unde toartele laterale erau prinse de pereții vasului în poziție oblică, paralelă cu pereții, uneori supraînălțate (Preda 1959, 255, 258, fig. 6/5-6). Secțiune rotundă au și toartele orizontale ale castroanelor din cadrul ceramicii locale lucrate la roată din așezarea secolelor IV-III î.e.n. de la Huși-Corni din spațiul carpato-prutean (Teodor 1981, 183).

La Histria, secțiune rotundă au părțile toartelor bifide ale unei oinohoi ornamentate cu caneluri orizontale pe gât din perioada arhaică (Dumitriu 1966, 97, pl. 60/ 443), desemnată de P. Alexandrescu cană, pe care o datează în secolul VI î.e.n. (Alexandrescu 1978, 102, fig. 22/659), precum și ale cănilor înalte de culoare cărămizie și cafenie, ornamentate pe gât cu două perechi de caneluri orizontale (Alexandrescu 1966, 166, pl. 86, XXII/6; Alexandrescu 1978, 102, fig. 22/665) sau cu trei grupe de caneluri duble amplasate sub margine, pe gât și pe corp (Alexandrescu 1972, 117, fig. 2/4; Alexandrescu 1978, 102, fig. 22/667), dateate la mijlocul sec. V î.e.n. sau sfârșitul sec. V - începutul sec. IV î.e.n., depistate în necropola tumulară. Mai menționăm că din tumulul XVII al aceleiași necropole provine și o amforă de culoare cenușie închisă prevăzută cu toarte cu secțiunea circulară (Alexandrescu 1966, 150, pl. 85, XVII/14).

Continuând discuția privitor la toartele cu secțiunea rotundă, cu referință la Olbia, constatăm că acestea, simple sau bifide, sunt caracteristice pentru ulcioarele de mai multe tipuri caracteristice pentru complexe din perioada arhaică (a doua jumătate a sec. VI - primul sfert al sec. V î.e.n.) (Крапивіна 2007, 100-101, рис. 2/16, 4/5). De asemenea rotunde în secțiune sunt și torțile dispuse vertical ale fructierelor (lecanelor) de la Olbia, care apar aici nu mai devreme de jumătatea a doua a sec. VI î.e.n., continuând să existe și pe întreaga durată a secolului următor (Крапивіна 2007, 103-104, рис. 8/3; 9).

Revenind la fragmentul de toartă în formă de bară cu secțiunea rotundă din așezarea examinată, configurația și dimensiunile căruia exclud apartenența lui la boluri, castroane sau fructiere (lecan), putem constata că în repertoriul morfologic al ceramicii lucrate la roată din așezarea de la Trinca exista și unul dintre tipurile de vase numite prevăzute cu toarte simple – căni înalte sau ulcioare.

Recipientele cu marginea evazată prevăzută cu o șanțuire pe partea exterioară, realizate din pastă fină cu paiete de mică în structură, unul de culoare cenușie, altul – maronie, acoperite cu angobă și calitativ lustruite în cadrul ceramicii lucrate la roată hallstattiene târzii/scitice timpurii din mediul cultural nord-tracic (bazinul Nistrului de Mijloc, regiunea Transcarpatică a Ucrainei, Ungaria de nord-est, Slovacia de sud-est și România de nord-vest) și, respectiv, cel scitic din zona de silvostepă a Ucrainei, nu ne sunt cunoscute. Vase cu o așa trăsătură specifică – prezența unei sau a două șanțuiri pe exteriorul marginii, în perioada hallstattiană târzie - Latène timpurie erau răspândite numai în aria sud-tracică (jumătatea sudică a Olteniei, teritoriile de la nord și sud de Dunăre, precum și de la sud de Balcani). Ornamentate în așa mod sunt: lecana și ulcioarele din orizontul sec. VI-V î.e.n. de la Beidaud (Simion 2003, 82-83, fig. 11/1, 4, 5); castronul din mormântul nr. 34 din necropola de la Profesor Ișirkovo din nord-estul Bulgariei, datată la sfârșitul sec. VI - mijlocul sec. IV î.e.n. (Георгиева, Бъчаров 1994, 55, таб. XXXVI/3); pelica din mormântul 4 din cimitirul getic de la Satu Nou (Alexandrescu 1972, 122, nota 48, fig. 7/3), datat cu sec. IV î.e.n. (Mitrea et al. 1961, 286) sau cu prima jumătate a sec. IV î.e.n. (Moscalu 1983, 374, fig. 14); chiupurile de tip I, care reprezintă forme autohtone lucrate la roată de traci în sec. IV-III î.e.n. atestate la Zimnicea, Fântânele, Grojdibod, Lăceni, Mizia etc. (Moscalu 1983, 93-95, pl. LXVII-LXVIII); amfora de culoare cenușie de la Dolno Sahrane de la începutul sec. IV î.e.n. (Alexandrescu 1977, 118, fig. 5/13; Moscalu 1983, 137, pl. XCV/4); amfora depistată izolat în necropola getică de la Zimnicea (Alexandrescu 1977, 118, 120, fig. 5/11); craterul și castronul din așezarea Căscioarele-Șivița Hotarului (Șîrbu et al. 1996, 15, fig. 33/2, 41/5); chiupul din așezarea Căscioarele-Cătălău (Șîrbu et al. 1996, 40, fig. 61/2); vasul cu gura trompetiformă și castronul adânc din așezarea Prundu „La Stână” (Șîrbu et al. 1996, 72, fig. 115/10; 123/5) – așezări datate în sec. IV-III î.e.n.

La Histria, margine evazată prevăzută cu o șanțuire pe partea exterioară, au: *pitoii* de dimensiuni considerabile depistate în straturile din perioada arhaică (Alexandrescu 1978, 93, fig. 17); craterul din nivelul III arhaic, considerat import din

Chios (Alexandrescu 1972, 115, nota 14, fig. 1/4) și vasul de tip *myké*, de tradiție atică din necropola tumulară – tumulul XLI, formă care la Athena se producea la sfârșitul sec. V - începutul sec. IV î.e.n. (Alexandrescu 1972, 122, n. 47, fig. 7/1).

În cadrul ceramicii de uz curent, lucrate la roată în atelierele locale din zona nord-pontică, depistate în complexele închise din nivele arhaice de la Olbia și Be-rezani, precum și din așezările *chorei* – Bejkuș, Kaborga I, Bol'saja Černomorka II, ornamentarea părții exterioare a marginii evazate prin una sau două șanțuiri este caracteristică pentru ulcioarele de tipurile I-III (Крапивина 1987, 72-73, рис. 25/14), oenochoe (Крапивина 1987, 74, рис. 26/2), cratere (Крапивина 1987, 76, рис. 28/7; Крапивина 2007, 107, рис. 5/7), străchinile larg deschise de tipul III (Крапивина 1987, 77), fructiere (lecan) (Крапивина 2007, 103) și farfurii (Крапивина 1987, 78; Крапивина 2007, 105), atribuite secolelor VI-V î.e.n. Un ulcior de culoare roșie care are partea exterioară a marginii evazate ornamentată cu o șanțuire este atestat și în așezarea de la sfârșitul sec. VI - începutul sec. V î.e.n. de la Nadlimanskoe III din bazinul Nistrului de Jos (Охотников 1990, 23, рис. 12/4).

Recapitulând cele menționate referitor la recipiente cu marginea evazată prevăzută cu o șanțuire pe partea exterioară și ținând cont de faptul că în secțiunea IV, din fragmente a fost reconstituită partea mijlocie a unui ulcior (?), putem presupune că la Trinca, în uz erau și astfel de vase, cu o așa trăsătură specifică – prezența unei sau a două șanțuiri pe exteriorul marginii,

***

Analiza efectuată demonstrează că locuințele și materialele arheologice depistate în cadrul Secțiunilor nr. IV și nr. V din așezarea Trinca „Izvorul lui Luca”, în general, au paralele în complexele de habitat din perioada hallstattiană târzie/scitică timpurie din teritoriile învecinate nemijlocit Podișului Moldovei de Nord: bazinul Nistrului de Mijloc și Depresiunea Rădăuți, populat de comunitățile grupului vest-podolian (Смирнова 1990, 24-31; Крушельницкая 1990а, 151-157 sau podolian-moldav (Ignat 1976, 105-108; Ignat 2000, 331-344; Ignat 2006)

Comunitatea hallstattiană târzie de la Trinca, asemenea celor din majoritatea așezărilor vest-podoliene cercetate, utiliza două categorii de ceramică – modelată cu mâna și lucrată la roată, raportul procentual dintre care fiind net în favoarea primei. Caracteristicile tehnologice și tipurile morfologice ale ceramicii lucrate la roata olarului de la Trinca sunt proprii atât veselei grupului podolian de vest, cât și pentru mediul cultural nord-tracic din perioada hallstattiană târzie, precum și culturii scitice timpurii din zona de silvostepă din dreapta Niprului.

Totodată, analiza comparativă a ceramicii din categoria examinată de la Trinca și a veselei grupului podolian de vest/podolo-moldav, în particular, și cea hallstattiană târzie/scitică timpurie, în general, atestă și anumite particularități caracteristice doar acestui complex ceramic.

Pentru relevarea specificului ceramicii lucrate la roată din așezarea examinată, față de aspectul ceramicii similare a grupului podolian de vest, se vor invoca, cu precădere, materialele din așezarea de la Dolinjany – cel mai extensiv cercetat

sit din cadrul acestui grup și referitor la care există anumite estimări privind la raporturile cantitative dintre categoriile tehnologice și dintre tipurile morfologice în cadrul acestora.

Astfel, în una dintre publicațiile referitoare la așezarea de la Dolinjany se menționează că ponderea ceramicii lucrate la roata olarului constituie circa 5-7% (Смирнова 1978, 33), proporție mult apropiată celei atestate în așezarea de la Trinca. În cadrul acestei categorii la Dolinjany, precum și în alte așezări din grupul podolian de vest, predomină vasele de tip Kruglik (Smirnova 1988, 31-32), situație similară fiind identificată și la Trinca, unde predomină fragmentele de vase mari, grosimea pereților cărora ajunge până la 1,1-1,3 cm.

Ceramica cenușie lucrată la roată din nivelul hallstattian târziu din așezarea de la Trinca, a fost confecționată conform unei tehnologii similare celei utilizate de către comunitățile grupului podolian de vest, deosebirea constând în faptul că aici, în calitate de degresant, pentru majoritatea vaselor, s-a folosit o gamă mai largă de adaosuri – nisipul fin, particule albicioase strălucitoare sau mate, microprundișuri, de mică, sporadic și în asociere cu nisipul minuțios cernut.

Examinarea comparativă a tipurilor de vase atestate în cadrul ceramicii lucrate la roată din așezarea de la Trinca și a celor cunoscute în prezent la grupul podolian de vest și podolo-moldav demonstrează că în ambele loturi sunt prezente vasele de tip Kruglik și cănile bitronconice cu toarta supraînălțată. În același timp, la Trinca lipsesc (?) străchinile, existența cărora în obiectivele vest-podoliene se presupune (Smirnova 1998, 32), iar în mediul podolian de vest lipsesc vasele cu toarte simple (sau bifide) cu secțiunea rotundă și vasele cu marginea evazată prevăzută cu o șanțuire pe partea exterioară, atestate la Trinca.

Apartenența complexelor evidențiate în secțiunile IV și V din așezarea Trinca „Izvorul lui Luca”, care conțin și ceramică lucrată la roata olarului, la grupul podolian de vest/podolo-moldav, este demonstrată univoc de analiza multilaterală a tuturor parametrilor acestora (tipul și particularitățile constructive al locuințelor, aspectul tehnologic, morfologic și de ornamentare a ceramicii modelate cu mâna), prezentată într-un studiu mai amplu (Levițki 2009). În același timp, concretizarea momentului apariției ceramicii lucrate la roată în complexele de la Trinca, în cadrul perioadei de funcționare a acestora în limitele cronologice ale grupului podolian de vest – mijlocul secolului VII - începutul secolului V î.e.n (Смирнова 2004, 422) în condițiile când indicii cronologici cu o circulație determinată – piesele din diferite categorii datate sigur, importurile grecești etc. – lipsesc, este dificil de realizat. În situația dată, pentru stabilirea cadrului cronologic al acestei categorii de vestigii pot fi invocate doar particularitățile tipurilor morfologice identificate.

Vasele de tip Kruglik și cănile bitronconice cu toarta supraînălțată atât din punct de vedere tehnologic, cât și morfologic sunt similare celor atestate în cadrul grupului podolian de vest, unde în baza importurilor grecești și a altor piese precis date în prezent această categorie de ceramică se atribuie perioadei cuprinse între ultima treime sau ultimul sfert al secolului VII - începutul sau prima jumătate a secolului VI î.e.n. (Смирнова 1993, 111; Смирнова 1999, 50, 53; Smir-

nova 1998, 29-32), admitându-se totodată că unele importuri de ceramică greacă datează şi de la începutul secolului V î.e.n. (Смирнова 2004, 423).

Vasele cu toarte simple (sau bifide) cu secţiunea rotundă şi vasele cu marginea evazată prevăzută cu o şanţuire pe partea exterioară de tipul celor atestate la Trinca, după cum reiese din analogiile prezentate în compartimentul respectiv, în repertoriul ceramicii lucrate la roată hallstattiene târzii/scitice timpurii sunt mai rar întâlnite. Toartele cu secţiunea rotundă simple sau bifide reprezintă o caracteristică specifică a ceramicii greceşti (Moscalu 1983, 105, 110), iar şanţuirea marginii exterioare a vaselor este considerată de inspiraţie greacă (Moscalu 1983, 95).

Funcţionarea atelierelor de producere a ceramicii cenuşii lucrate la roată, după modele eoliene, în polisul Histria, începe la mijlocul sec. VI î.e.n., iar la Berezani şi la Olbia, după prototipuri greceşti – eoliene, corinthiene şi rhodo-ioniene, în al treilea sfert a sec. VI î.e.n., de unde această categorie de ceramica s-a răspândit în mediile barbare nord tracic şi scitic timpuriu.

Toartele cu secţiunea rotundă în aşezarea hallstattiană târzie de la Curteni sunt cunoscute deja în al doilea sfert, eventual mijlocul sec. VI - primul sfert al sec. V î.e.n. (Iconomu 1978-1979, 231), iar în cetăţuia scitică timpurie de la Motronin în perioada cuprinsă între ultima treime a sec. VI - primul sfert al sec. V î.e.n. (Бессонова, Скорый 2001, 82, рис. 53/15, 17). După cum s-a remarcat, nu este exclus că toartele cu o astfel de secţiune existau şi în cadrul aşezării de tip podolian de vest de la Ivane Puste, limita cronologică superioară a căreia se plasează la sfârşitul sec. VI - începutul sec. V î.e.n. (Ганіна 1965, 109, 122).

Vasele cu marginea evazată, prevăzută cu o şanţuire pe partea exterioară, în mediul cultural nord-tracic şi scitic timpuriu, cum s-a menţionat, nu ne sunt cunoscute. În aria sud-tracică vasele cu aşa trăsătură specifică sunt răspândite începând cu secolele VI-V î.e.n. – Beidaud (Dobrogea) (Simion 2003, 82-83, fig. 11/1, 4, 5). La nord de Dunăre (jud. Teleorman) chiupurile ornamentate în aşa mod apar după 350 î.e.n. (Moscalu 1983, 94). În bazinul Nistrului de Jos cunoaştem doar un singur ulcior cu o astfel de ornamentare a părţii exterioare a marginii evazate din aşezarea de la sfârşitul sec. VI - începutul sec. V î.e.n. de la Nadlimanskoe III (Охотников 1990, 23, рис. 12/4).

Recapitulând cele menţionate referitor la particularităţile morfologice şi stilistice ale ceramicii lucrate la roată, constatăm că încercările de a evidenţia printre acestea indicii cu valoare cronologică, în baza cărora ar fi fost posibilă precizarea limitelor în care aceasta a fost în uz la Trinca, nu s-au soldat cu rezultatele scontate. În acelaşi timp, menţionăm că dacă privitor la momentul apariţiei ceramicii lucrate la roată la Trinca, odată cu răspândirea ei în zona Nistrului de Mijloc, – a doua jumătate a sec. VII î.e.n., incertitudini nu există (fapt adeverit şi de aspectul arhaic al ceramicii modelate cu mâna – vezi Leviŭki 2009), atunci plasarea limitei cronologice superioare a acesteia în cadrul sec. VI î.e.n. sau şi la începutul secolului următor, în lipsa importurilor greceşti, datate la începutul sec. V î.e.n., similare celor prezente în aşezările de la Ivane Puste şi Dolinjany este dificil de stabilit, pentru aceasta fiind necesare noi cercetări de teren.

Bibliografie

- Alexandrescu, P. 1972, *Un groupe de céramique fabriquée à Istros*, Dacia N.S. XVI, 113-131.
- Alexandrescu, P. 1977, *Les modèles grecs de la céramique thrace tournée*, Dacia N.S. XXI, 113-137.
- Alexandrescu, P. 1966, *Necropola tumulară. Săpăturile 1955-1961*. In: Histria II, București, 133-294.
- Alexandrescu, P. 1978, *La céramique d'époque archaïque et classique (VII-IV s.)*. In: Histria IV, București.
- Borziac, I., Levițki, O. 2003, *Nivelul de locuire din paleoliticul superior de la așezarea pluristratigrafică Trinca-Izvorul lui Luca, județul Edineț, Republica Moldova*. In: Interferențe cultural-cronologice în spațiul nord-pontic, Chișinău, 28-53.
- Borziac, I., Levițki, O. 2005, *Noi materiale paleolitice de la așezarea Trinca-Izvorul lui Luca, Tyragetia XIV*, 29-35.
- Buzdugan, C. 1968, *Necropola getică de la Slobozia, Carpica I*, 77-94.
- Chochorowski, I. 1985, *Die Vekerzug-Kultur. Charakteristik der Funde*, Warszawa-Krakow.
- Chochorowski, I. 1987, *Rola sigynnov Herodota w srodowisku kulturowym wczesnej epoki żelaza na Niżnie Węgierskiej*, Przegląd Archeologiczny IV, 161-218.
- Dumitriu, S. 1966, *Cartierul de locuit din zona de vest a cetății, în epoca arhaică. Săpături 1955-1960*. In: Histria II, București, 19-131.
- Dusek, M. 1971, *Slovensko v mladšej dobe halstatskej*, Slovenska Archeologia XIX, 422-459.
- Iconomu, C. 1978-1979, *Cercetările arheologice din locuirea hallstattiană târzie de la Curteni-Vaslui, Cercetări istorice IX-X*, 178-235.
- Iconomu, C. 1979, *Découvertes récentes dans l'établissement hallstattien tardif de Curteni (dép. de Vaslui)*, Dacia N.S. XXIII, 79-93.
- Ignat, M. 1978, *Necropola tumulară hallstattiană de la Volovăț – Dealul Burlei, Suceava V*, 107-140.
- Ignat, M. 2000, *Un nouveau groupe culturel du hallstatt tardif sur le territoire de la Roumanie*, SAA VII, 331-344.
- Ignat, M. 2006, *Necropolele tumulare din zona Rădăuți în cadrul lumii traco-getice (sec. VII-V a.Ch.)*, Târgoviște.
- Laszlo, A. 1995, *La nécropole de Stoicani et quelques aspects du problème „thraco-cimmerien”*, SAA II, 87-102.
- Levițki, O. 1995, *Investigațiile arheologice de la Trinca, raionul Edineț, Republica Moldova*. In: CAANT I, București, 247-278.
- Levițki, O. 1997, *Șantierul arheologic Trinca, campania 1996*. In: CAANT II, București, 213-274.
- Levițki, O., Haheu, V. 1997, *Șantierul arheologic Trinca, campania 1995*. In: CAANT II, București, 167-212.
- Levițki, O., Alaiba, R., Bubulici, V. 1999, *Raport asupra investigațiilor arheologice efectuate în anii 1997-1998, la Trinca – Izvorul lui Luca, r-nul Edineț, R. Moldova*. In: CAANT III, București, 17-116.
- Levițki, O. 2006, *Necropola tumulară hallstattiană târzie Trinca „Drumul Feteștilor”*, Iași.
- Levițki, O. 2007, *Despre unele piese de inventar din epoca bronzului depistate în așezarea Trinca „Izvorul lui Luca”*, Revista Arheologică S.N. 1-2, vol. III, 138-154.
- Levițki, O. 2008, *Piese din categoria ceramicii tehnice depistate în așezarea Trinca „Izvorul lui Luca”*, Revista Arheologică S.N. 1, vol. IV, 5-30.
- Levițki, O. 2009, *Complexele hallstattiene târzii cu ceramică lucrată la roata olarului din așezarea Trinca „Izvorul lui Luca”*, Revista Arheologică S.N. V (în curs de apariție).
- Levițki, O., Ușurelu, E., Coban, Gh. 2003, *Piese de metal din așezarea Trinca „Izvorul lui Luca”*. In: Interferențe cultural-cronologice în spațiul nord-pontic, Chișinău, 171-182.
- Mitreă, B., Preda, C., Anghelescu, N. 1961, *Săpăturile de salvare de la Satu-Nou. Cimitirul geto-dacic I*, MCA VII, 1961, 282-288.
- Morintz, S. 1959, *Săpăturile de la Bîrsești (r. Vrancea, reg. Galați)*, MCA VI, 231-235.
- Moscalu, E. 1983, *Ceramica traco-getică*, București.
- Nemeti, I. 1972, *Necropola hallstattiană de la Sanislău, Satu Mare. Studii și comunicări 2*, 121-148.
- Nemeti, I. 1982, *Das Späthallstattzeitliche Gräberfeld von Sanislău*, Dacia N.S. XXVI, 1-2, 1982, 115-144.

Petrescu-Dîmbovița, M. 1953, *Cimitirul hallstattian de la Stoicani*. In: *Cercetări Arheologice privind Istoria Veche a Republicii Populare Române*, vol. I, 157-213.

Preda, C. 1959, *Săpăturile de la Alexandria*. MCA VI, 251-263.

Romsauer, P. 1993, *Nove naslezy Vekerzugskejskupiny z Nitry*, Slovenska Archeologia XLI, Cislo I, 5-39.

Simion G. 2003, *Așezarea hallstattiană de la Beidaud – Tulcea*. In: G. Simion, *Culturi antice în zona Țării Dunării*, vol. I. Preistorie și protoistorie, Tulcea, 79-98.

Sîrbu, V., Oprea, V. 1995, *Așezarea getică din zona Pietroiu-Gîldău, județul Călărași (I)*, Cultură și civilizație la Dunărea de Jos XIII-XIV, 123-146.

Sîrbu, V., Damian, P., Alexandrescu, E., Pandrea, S., Safta, E., Niculescu, A. 1996, *Așezări din zona Căscioarele-Greaca-Prundu – milenii I î. Hr. - I d. Hr.*, Brăila.

Smirnova, G. 1998, *Din nou despre ceramica cenușie lucrată la roată descoperită în siturile scitice timpurii din zona Nistrului Mijlociu*, SCIVA 1, 49, 23-37.

Sulimirski, T. 1936, *Scytowe na zachodniem Podolu*, Lwow

Teodor, S. 1981, *Așezarea geto-dacică de la Huși-Corni*, Thraco-Dacica II, 169-195.

Vulpe, A. 1970, *Cercetări arheologice și interpretări istorice privind sec. VII-V î.e.n. în spațiul Carpat-Dunărean*, Memoria Antiquitatis II, 182-213.

Vulpe, A., Popescu, E. 1972, *Contribution à la connaissance des débuts de la culture géto-dacique dans la zone subcarpatique Vilcea-Argeș (La nécropole tumulaire de Tigveni)*, Dacia N.S. XVI, 75-111.

Zirra, V., Conovici, N., Trohani, Gh., Gheorghe, P., Alexandrescu, P., Gâță, Gh., Zirra, V., 1993, *La station getique fortifiée de «Cetatea Jidovilor» (Coțofenii din Jos, dep. de Dolj)*, Dacia, N.S. XXXVII, 79-157.

Бессонова, С.С., Скорый, С.А. 2001, *Мотронинское городище скифской эпохи*, Киев-Крак.

Буйских, С.Б. 2006, *Серая керамика как этнопоказатель греческого населения Нижнего Побужья в VI в. до н.э.* В сб.: *Боспорские исследования*, вып. XI, Симферополь-Керчь, 29-57.

Ганина, О.Д. 1965, *Поселения скифского часу у селі Іване-Пусте*, Археологія 19, 106-117.

Ганина, О.Д. 1984, *Поселения раннескифской доби поблизу с. Залісся*, Археологія 47, 68-79.

Георгиева, Р., Бъчаров, И. 1994, *Тракийски некропол при село Професор Иширково Силистренско*, Силистра.

Гуцал, А.Ф., Гуцал, В.А., Мегей, В.П. 1998, *Дослідження курганів скіфського часу у Середньому Подністров'ї*. В сб.: *Археологічні відкриття в Україні 1997-1998 рр.*, Київ, 74-75.

Гуцал, А.Ф., Гуцал, В.А., Мегей, В.П., Могилов, О.Д. 2003, *Результати досліджень курганів скіфського часу біля с. Теклівка на Поділлі*. В сб.: *Археологічні відкриття в Україні 2001-2002 рр.*, Київ, 90-92.

Гуцал, А.Ф., Гуцал, В.А., Мегей, В.П., Могилов, О.Д. 2005, *Кургани раннескифской доби біля села Колодіївка на середньому Дністрі*. В сб.: *Археологічні дослідження в Україні 2003-2004 рр.*, Київ, 118-119.

Гуцал, А.Ф. 2007, *Шутнівецькі кургани*. В сб.: *Ранній залізний вік Евразії: до 100-річчя від народження Олексія Івановича Тереножкіна. Матеріали Міжнародної наукової конференції (16-19 травня 2007 р.)*, Київ-Чигирин, 62-64.

Йерем, Э. 1986, *Скифский период в восточной Венгрии*. В сб.: *Археология Венгрии, конец II тысячелетия до н.э. - I тысячелетие н.э.*, Москва, 169-187.

Ковпаненко, Г.Т., Бессонова, С.С., Скорый, С.А. 1989, *Памятники скифской эпохи Днепровского лесостепного Правобережья (Киево-Черкасский регион)*, Киев.

Копейкина, Л.В. 1986, *Расписная керамика архаического времени из античных поселений Нижнего Побужья и Поднепровья как источник для изучения торговых и культурных связей*, АСГЭ 27, 27-47.

Крапивина, В.В. 1987, *Простая столовая керамика*. В сб.: *Культура населения Ольвии и её окружи в архаическое время*, Киев, 71-79.

Крапивіна, В.В. 2007, *Сіроглиняна кераміка Ольвії VI-V ст. до н.е.*, Археологія 1, 98-106.

Крушельницька, Л.І. 1974, *Стародавнє населення Прикарпаття і Волині за доби раннього заліза*. В сб.: *Стародавнє населення Прикарпаття і Волині (доба первіснообщинного ладу)*, Київ, 228-268.

Крушельницкая, Л.И. 1990, *Культуры Прикарпаття, Волини и Закарпаття раннескифского времени*. В сб.: *Археология Прикарпаття, Волини и Закарпаття (энеолит, бронза и раннее железо)*, Киев, 141-157.

Крушельницька, Л.І. 1998, *Чорноліська культура Середнього Придністров'я (за матеріалами непоротівської групи пам'яток)*, Львів.

Левицкий, О., Борзияк, И. 1999, *Новый палеолитический памятник типа Гординешть I на северо-западе Молдовы, Stratum plus I*, 1999, 224-230.

Никулицэ, И.Т. 1981, *Гальштатское поселение в Ханском микрорайоне*. В сб.: *АИМ (1974-1976 гг.)*, Кишинёв, 71-89.

Никулицэ, И.Т. 1987, *Северные фракийцы в VI-I вв. до н.э.*, Кишинёв.

Никулицэ, И.Т., Фидельский, С.А. 2002, *Фракийский горизонт на поселении Чобручи в Нижнем Поднестровье (по материалам исследований 2001 г.)*. В сб.: *Северное Причерноморье: от энеолита к античности*, Тирасполь, 206-216.

Никулицэ, И.Т., Фидельский, С.А. 2004, *Археологические исследования на многослойном поселении Чобручи*. In: *Cercetări arheologice în Republica Moldova (2000-2003)*, vol. I, Chişinău, 50-63.

Никулицэ, И.Т., Фидельский, С.А. 2004а, *Чобручи – многослойное поселение на Днестре*. In: *Thracians and Circumpontic World II. Proceedings of Ninth International Congress of Thracology*. Chişinău-Vadul lui Vodă 6-11 September 2004, Chişinău, 190-216.

Охотников, С.Б. 1990, *Нижнее Поднестровье в VI-V вв. до н.э.*, Киев

Петренко, В.Г. 1967, *Правобережье Среднего Приднепровья в У-Ш вв до н.э.*, САИ, вып. Д1-4, Москва.

Попович, И.И. 1990, *Памятники Куштановицкой культуры*. В сб.: *Археология Прикарпаття, Волини и Закарпаття (энеолит, бронза и раннее железо)*, Киев, 157-162.

Попович, І. 1993, *Куштановицька група пам'яток*. В сб.: *Пам'ятки гальштатського періоду межиріччя Вісли, Дністра і Прип'яті*, Київ, 250-286.

Смирнова, Г.И. 1968, *Раскопки курганов у сел Круглик и Долиняны на Буковине*, АСГЭ 10, 14-27.

Смирнова, Г.И. 1978, *Поселение скифского времени у села Долиняны в Днестровском Правобережье (по материалам раскопок 1972-1973 гг.)*, АСГЭ 19, 29-36.

Смирнова, Г.И. 1981, *Новые данные о поселении у с. Долиняны (по материалам раскопок 1977-1978 гг.)*, АСГЭ 22, 40-61.

Смирнова, Г.И. 1984, *О формировании позднечернолесской культуры на Среднем Днестре. По материалам поселения Днестровка-Лука*, АСГЭ 25, 43-60.

Смирнова, Г.И. 1985, *Поселение у с. Днестровка – памятник Чернолесской культуры на Днестре*, АСГЭ 26, 5-29

Смирнова, Г.И. 1986, *Скифское поселение у с. Долиняны (раскоп «у тока»)*. В сб.: *Древние памятники культуры на территории СССР*, Ленинград, 37-42.

Смирнова, Г.И. 1989, *Культурно-исторические процессы в Прикарпатье в конце II - первой половине I тысячелетия до н.э. По материалам Западно-Украинской экспедиции*. В сб.: *Итоги археологических экспедиций*, Ленинград, 19-32.

Смирнова, Г.И. 1990, *Культурно-исторические процессы в бассейне Среднего Днестра в конце II - первой половине I тысячелетия до н.э.*, Киев.

Смирнова, Г.И. 1993, *Памятники Среднего Поднестровья в хронологической схеме раннескифской культуры*, РА 2, 101-118.

Смирнова, Г.И. 1994, *Кружальная серолощенная керамика из раннескифских памятников Среднего Поднестровья: время и пути попадания*. В сб.: *Древнейшие общности земледельцев и скотоводов Северного Причерноморья V тыс. до н.э. - V в. н.э.*, Тирасполь, 185-187.

Смирнова, Г.И. 1998, О работах на раннескифском поселении у с. Долиняны в 1985 и 1987 гг., АСГЭ 33, 33-48.

Смирнова, Г.И. 1999, Еще раз о серой кружалной керамике из раннескифских памятников Среднего Поднестровья, АСГЭ 34, 44-57.

Смирнова, Г.И. 2001, Заключительный сезон работ на раннескифском поселении у с. Долиняны, АСГЭ 35, 59-73.

Смирнова, Г.И. 2004, Состояние изучения Западно-Подольской группы памятников раннескифского времени в Лесостепной Скифии в конце XX века. In: Kimmerowie, Scytowie, Sarmaci. Księga poświęcona pamięci profesora Tadeusza Sulimirskiego, Krakow, 405-429.

Смирнова, Г.И., Бернякович, К.Ф. 1965, Происхождение и хронология памятников Куштановицкого типа Закарпатья, АСГЭ 7, 89-115.

Шовкопляс, І.Г. 1952, Курганний могильник передскіфського часу на Сре́дньому Дністрі. В сб.: Археологічні пам'ятки УРСР, IV, Київ, 5-11.

Шрамко, Б.А. 1998, Люботинское городище. В сб.: Люботинское городище, Харьков, 9-131.

Шрамко, Б.А., Задников, С.А., Зоря, А.О. 2004, Селище скифского времени у с. Червоносо-во. В сб.: Древности, Харьков, 27-32.

Чеботаренко, Г.Ф. 1969, Некоторые редкие находки второй половины I-го тысячелетия до н.э. с поселения Калфа. В сб.: Труды ГИКМ, вып. II, Кишинев, 58-60.

Wheel-made ceramics from Trinca „Izvorul lui Luca” settlement

Abstract

The following article concerns a special category of finds – the wheel-made ceramic ware, discovered in the house-structures and within the archaeological layer of Trinca “Izvorul lui Luca” settlement. These complexes may be attributed to the west podolian/moldo-podolian group (middle VII - early V century BC).

The pottery discussed here was made out of fine clay, containing, in most cases, small particles of mica in its composition. Some vessels, both typical (0,8-1,3 cm thick) and reduced in scale (0,3-0,5 – 0,6-0,7 cm thick) were made out of clay, containing, besides mica, such materials, as sand, whitish sparkle or mat particles, in some cases – gravel or pebble as well as vegetal (seeds) or mineral (chalk granules) temper. The color of the vessels is usually grayish, with brighter or darker elements. Seldom, the pottery has a light-brown, in some cases – reddish color, the outer surface being slipped with gray and afterwards carefully polished. The inner surface and the bottom of the vessels wear traces of wheel-modeling.

Considering the diagnostic fragments from different architectonical parts of vessels, one can identify among the wheel-made pottery from Trinca “Izvorul lui Luca” the following types:

- Kruglik-type ware, with a thickened, horizontally cut rim (fig. 1/1);
- Biconical mugs, with a high handle, longitudinally ditched on the both sides (fig. 2/1);
- Vessels with a straight, round in section, handle (fig. 2/2);
- Vessels with an out-bent rim, ditched on the outer side (fig. 2/4,5);

Generally, the wheel-made pottery from Trinca “Izvorul lui Luca” was made following a similar technology with the one used by north-thracian tribes in the late Halstattian period, including the west podolian group.

The morphological and stylistic peculiarities of wheel-made pottery certify its appearance in Trinca “Izvorul lui Luca” settlement together with its distribution in the Middle Nistru region in the middle VII - VI century BC.

List of figures:

Fig. 1. Trinca “Izvorul lui Luca”. Wheel-made ceramics from section nr. IV.

Fig. 2. Trinca “Izvorul lui Luca”. Wheel-made ceramics from section nr. V.

Dr. hab. Oleg Leviŭki, Institutul Patrimoniului Cultural, AŞM, bd. Ştefan cel Mare, 1, MD-2001 Chişinău, Republica Moldova